



گفت‌وگو با دکتر مهرا لته رخشانی مهر، رئیس سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس

راهروهای مدرسه، گذرگاه‌های یادگیری

حسین حجاریان، هنرآموز هنرستان، عضو دبیرخانهٔ کشوری معماری

مدرسه‌های امروز از هر نظر با مدرسه‌های ساخته‌شده در دهه‌های قبل متفاوت هستند. توجه به ساخت و توسعهٔ مدرسه‌های زیبا و مجهز که شادی، نشاط و شوق کار و تلاش برای پیشرفت را در معلم و دانش‌آموز ایجاد کنند، سرلوحهٔ فعالیت‌های آموزش و پرورش و نهاد مسئول مدرسه‌سازی، یعنی سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس است. برای آشنایی بیشتر با آخرین اقدامات و پیشرفت‌ها و برنامه‌ها در زمینهٔ ابعاد مدرسه‌سازی، با دکتر مهرا لته رخشانی مهر، رئیس این سازمان، به گفت‌وگو نشستیم. وی دکترای عمران (سازه) دارد و عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س) نیز است. مدت چهار سال است معاون وزیر آموزش و پرورش و رئیس سازمان نوسازی مدرسه‌های کشور است. در این نشست آقای هوشنگ غلامی نیز ضمن همراهی و مشارکت در بحث، زحمت تنظیم گفت‌وگو را کشیدند.

حرکت کرده‌ایم، ولی خب، خروجی این دانش و این کار منجر شده است به اینکه ما در سیستم‌های سازه‌ای طوری کار کرده‌ایم که ساختمان‌هایی که از دههٔ هشتاد به بعد ساخته شده‌اند، در اثر زلزله‌هایی که این چند وقت داشته‌ایم، مانند زلزله‌های کرمانشاه، اهر و ورزقان، یا زلزله‌های اخیر هرمزگان و سی سخت، و ساختمان‌های دههٔ هشتاد به بعد، واقعا از نظر عملکردی در مقابل زلزله قابل قبول بوده‌اند. حالا به هر حال، ترک‌های ریز و جزئی پذیرفته شده‌اند. از یک ساختمان در «زلزلهٔ مبنای طرح» که به آن زلزلهٔ مبنای محاسبات می‌گویند، انتظار این است که سقف روی سر دانش‌آموز خراب نشود. بقیه‌اش پذیرفتنی است. امروز شرایط از این حد هم عبور کرده است و می‌گویند نه تنها سقف نریزد، بلکه ساختمان پا بر جا بماند تا احیانا اگر نهاد مدیریت بحران خواست بیاید و در مدرسه مستقر شود، این امکان برایش فراهم باشد».

در سازه خوب هستیم

دکتر رخشانی مهر با تأکید بر این که در بحث سازه‌ای خوب عمل کردیم، اما در بخش معماری حرکت‌های پراکنده‌ای از دهه هشتاد، در دستور کار سازمان نوسازی مدارس قرار گرفته است، افزود: «واقعا آن‌هایی که آمدند و در بحث برگزاری همایش معماری ایرانی و مدرسهٔ ایرانی فکر کردند، کار بسیار ارزشمندی کردند. آمدند بین دانشگاه‌ها، بین بدنهٔ دانشجویی و جامعهٔ مهندسان مشاور و سازمان نوسازی مدارس ارتباطی برقرار کردند. این همایش از همان دههٔ هشتاد که برگزار

متناسب با جامعه حرکت کردیم

رئیس سازمان نوسازی مدارس در آغاز، با اشاره به این که از ۵۰ سال قبل تا امروز سلیقه مردم فرق کرده است، خاطرنشان کرد: «شما نمی‌توانید دستگاهی از فناوری‌ها را در مدرسه‌ها به کار ببرید، در حالی که هنوز در جامعه مرسوم نیست؛ چرا که چون این کار هزینهٔ تمام‌شده را به شدت بالا می‌برد. اگر چه در خیلی از مناطق هم مدرسه‌سازی، چون از ساختمان‌سازی جلوتر بوده، باعث تغییر الگوی ساخت آن منطقه هم شده است، ولی مادامی که پیمانکار شما و نیروهایی که قرار است مجری طرح باشند، با این دستگاه‌های نوین کار نکرده باشند و با آن‌ها آشنا نباشند، طبیعی است شما در مناطق دور از مرکز با مشکل و مسئله برخورد می‌کنید.

کمبود نیروی انسانی متخصص یکی از دلایلی است که فناوری‌های جدید و نوین ساختمانی نمی‌توانند به خوبی جا بیفتند. شما اول باید آموزش بدهید، بعد از آن‌ها استفاده کنید. حالا ممکن است در تهران یا کلان‌شهرهایی مانند تبریز و اصفهان که یک جوری فنی‌تر هم هستند، بتوانید مسئلهٔ خود را حل کنید، اما در بعضی مناطق محروم هنوز نیروی گچ‌کار ماهر یا نماکار ماهر نداریم؛ حتی با همان سیستم‌های پنجاه سالهٔ گذشته هم هنوز کمبود داریم. یعنی شما مجبورید از شهرهای اطراف به آنجا نیرو ببرید. به هر حال، من فکر می‌کنم در حوزهٔ سیستم‌های سازه‌ای متناسب با هر آنچه مقررات ملی ساختمان گفته است، ما متناسب با آیین‌نامهٔ ۲۸۰۰ حرکت کرده‌ایم. متناسب با دانش ساختمان‌سازی مرسوم جامعه

می شود، واقعاً سالانه بود؛ هر چند که یک دوره پنج‌ساله برگزار نشد، اما آن را منظم کردیم و با جمع‌بندی اعضای شورای سیاست‌گذاری همایش، هر دو سال یک بار این همایش را برگزار می‌کنیم. در دل آن، یک مسابقه هم برگزار می‌کنیم تا همه اعضای جامعه متخصصان معماری بیایند و در رابطه با مدرسه‌ها، هم مقاله بدهند و هم در مسابقه شرکت کنند. طرح‌های بسته را با کمک استادان دانشگاه‌های مطرح حوزه معماری کشور ارزیابی می‌کنیم و در نهایت برندگان را مشخص می‌کنیم و جایزه می‌دهیم».

مجمع‌های آموزشی حیات طیه

وی دربارهٔ مجمع‌های آموزشی «حیات طیه» یادآور شد: «ما در طول این دو سال اخیر، یک مجموعه مجمع‌های آموزشی با عنوان «حیات طیه» کار کردیم. این مجمع‌ها از دل همین همایش معماری درآمدند. کارها و معماری‌های فاضری از دل این همایش درآمدند که معماری آن‌ها هم متناسب با دانش روز دنیا است. آن چیزی که ما در تغییر الگوی معماری مدرسه‌ها فکر کردیم، اضافه کردن یک مجموعه مشاعات به مدرسه‌هاست. مثلاً قبلاً مدرسه‌هایی ایجاد می‌کردیم که اصطلاحاً به آن‌ها مدرسه‌های یادگانی می‌گفتیم. یک راهرو بود و دو طرف آن کلاس‌هایی که حتی از نظر دیگر به آن طرح «سلول‌ها و زنگ‌ها» هم گفته می‌شود. ما آمدیم گفتیم مدرسه باید محلی برای تربیت و پرورش باشد. تأکید داشتیم که سر در مدرسه و حیاط مدرسه هم نقش تربیتی دارد. گفتیم حتماً باید برای مدرسه نمازخانه، آزمایشگاه و سالن ورزشی تعریف کنید. برخی مدرسه‌ها هم اگر امکان داشت، استخر داشته باشند. یعنی اگر به‌طور متوسط یا تقسیم همهٔ مشاعات، برای یک کلاس درس درمی‌آمد مثلاً ۴۵ متر مربع، ناگهان در برخی مدرسه‌ها این رقم به ۱۸۰ متر مربع رسید. یعنی وقتی مشاعات راهرو، سرایداری و اتاق معلم را تقسیم کنیم، هر یک کلاس درس، این عدد در می‌آید. یعنی میانگین اجرای طرح هر کلاس درس چهار برابر شد. خیلی علاقه‌مند بودیم معماری‌ها را هم تغییر بدهیم؛ طوری که برود به سمت معماری‌های ایرانی-اسلامی. خیلی از طرح‌هایی که ما الان افتتاح می‌کنیم، با معماری‌های خاص و مناسب است. بعید می‌دانم مدرسه‌هایی که در حال حاضر اجرا می‌کنیم، با سلیقهٔ بهره‌بردار ما متناسب نباشد. مدرسه‌هایی را که از نظر بهره‌بردار مناسب بودند، به کمک استادان نمره دادیم و استخراج کردیم و به‌صورت یک کتاب منتشر کردیم و برای جامعه‌های خیران و مهندسان و مشاوران فرستادیم تا از آن‌ها طرح و الگو بگیرند».

خیران و طرح دلخواه

دکتر رخشانی مهر با تأکید بر این که اکنون دیگر الزامی برای خیران در جهت اجرای طرح و الگوی مشخص نیست، افزود: «در گذشته، سازمان نوسازی مدارس یک دفتر فنی داشت و همکاری که ۳۰ سال آنجا خدمت می‌کرد. کار طراحی را خودش انجام می‌داد و معلوم بود ایده‌های مشخص از آنجا بیرون می‌آمد و می‌دیدیم، ۳۰ مدرسه‌ای که طراحی کردیم، بسیار به هم شبیه هستند. ما سعی کردیم این موضوع را، هر چند با سختی زیاد، جمع کنیم. مثلاً گفتیم شما آن را به مشاور بدهید و با دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های خود، مدام

دایره کار را محدود نکنید تا در نهایت کار برود به سوی طراحی که در ذهن طراح خودت هست. اجبار و باید را در طراحی برداشتم و نگفتم شما باید بروید و این نقشه را طراحی کنید. گفتیم اگر خودت می‌توانی طراحی کنی، برو انجام بده؛ منتها مثلاً مدرسه باید دو تا پله فرار داشته باشد و ناچارید این دو پله فرار را بگذارید، یا مدرسه باید طوری طراحی شود که در آن نور از چپ بیاید.

آن چیزی که ما آن را موظف می‌کنیم، نشریهٔ ۱۶۹۷ است. ما ملزم هستیم به اجرای مفاد نشریهٔ ۶۹۷ سازمان برنامه و بودجه کشور. نشریهٔ ۶۹۷ می‌گوید شما یک نمازخانه ایجاد کنید که به ازای هر دانش‌آموز سه متر مربع فضا داشته باشد. ۶۹۷ فقط یک مجموعه الزامات به ما ارائه می‌دهد. مثلاً مدرسه آموزش متوسطه باید فضای آزمایشگاهی به این ابعاد داشته باشد. من به‌شخصه نشریهٔ ۶۹۷ را بسیار مترقی می‌دانم. اصلاً محدودکننده نیست، مگر اینکه ضابطهٔ دیگری باشد».

گذرگاه‌های یادگیری

دکتر رخشانی مهر خاطر نشان کرد: «برنامه و تلاش ما این است که راهروهای مدرسه‌ها به خیابان‌های یادگیری تبدیل شوند. یکی از کارهایی که ما داریم از سه ماه پیش انجام می‌دهیم، این است که روزهای سه‌شنبه، به مدت دو ساعت، می‌رویم دو مجموعهٔ خیریهٔ حقوقی، و به آن‌ها می‌گوییم خیر محترم، ضمن آنکه ما از شما تشکر و قدردانی می‌کنیم و شما آوردهٔ مالی برای ما دارید، اما شما بیایید و در طراحی هم ورود کنید. نقشهٔ تپ ما را بپذیر و خودت طراحی کن. اما طرح خود را با همکاران ما هماهنگ باش. ما به واسطهٔ ۶۹۷ یک مجموعه محدودیت‌هایی داریم، چون جنس مدرسه فرق می‌کند. براساس ضوابط مدرسه‌سازی که سازمان برنامه و بودجه ملزم کرده است، شما کار طراحی را انجام دهید. همکار ما کار را از شما تحویل می‌گیرد».

فراخوان سراسری

وی با بیان این که ما گروه‌های معماری همهٔ دانشگاه‌ها را در فراخوان خود صدا می‌کنیم، تصریح کرد: «یعنی وقتی برای همایش معماری خود فراخوان می‌دهیم، به گروه معماری همهٔ دانشگاه‌های کشور می‌رسد و از جامعهٔ مهندسان معمار کشور نیز دعوت می‌کنیم. حتی آن را به دانشگاه‌ها هم محدود نمی‌کنیم. می‌گوییم هر معماری، حتی اشخاص حقوقی و حقیقی راه، دعوت می‌کنیم. همهٔ معماران را به کار دعوت می‌کنیم. این معمار می‌تواند معلم باشد، جزو مشاوران باشد، و می‌تواند برای خودش دفتر فنی داشته باشد. بالاخره طرحش بررسی و ارزیابی می‌شود و از ظرفیت‌هایش استفاده می‌شود. ضمن اینکه ما هم اکنون هم دو قرارداد پژوهشی با دانشگاه شهید رجایی داریم. همچنین، چند طرح پژوهشی با پژوهشگاه زلزله، دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه شهید بهشتی داریم».

موافق استفاده از ظرفیت‌ها هستیم

رئیس سازمان نوسازی مدارس در پاسخ به سؤالی دربارهٔ چگونگی مدیریت و افزایش فضای سبز در مدارس، گفت: «یکی از اقدامات مهم سازمان، تدوین ضوابط مدیریت سبز در مدرسه‌ها بوده است که در طراحی‌ها باید از آن استفاده کنیم. هیچ کدام از مجموعه‌های ساخت و ساز کشور در رابطه



یعنی ما الزاماً نگهداری را رنگ آمیزی و بزرگ کردن مدرسه می‌دانیم، در حالی که این گونه نیست. از روزی که شما کار را تحویل بهره‌بردار می‌دهید، موضوع نگهداری در مورد آن صدق می‌کند. باید کنترل‌های دوره‌ای و سرویس‌های فنی انجام شوند. ساختمان را نباید به حال خود رها کرد. به خصوص در مدرسه‌هایی که موتورخانه دارند؛ موتورخانه‌ای که با هزینه سنگین احداث شده است. حالا نیروی فنی وجود ندارد که کار نگهداری و خدمات آن را انجام دهد و به مرور زمان، با غفلت و بی‌توجهی، بالاخره آسیب می‌بیند. بحث نگهداری تأسیسات ساختمان مسئله بسیار مهمی است که باید به آن توجه کرد».

اطلاع‌رسانی ما ضعیف است

«ما با این اشکال بزرگ روبه‌رو هستیم که اطلاع‌رسانی مان کم است. یعنی فقط بخشی از جامعه از عملکرد ما مطلع است. مثلاً از پژوهشگاه زلزله سؤال کنید نوسازی مدارس چگونه است، پاسخ می‌دهد بهترین است. یا از گروه زلزله دانشگاه علم و صنعت یا گروه سازه دانشگاه شهید بهشتی سؤال کنید، ممکن است ما و سازمان ما را بی‌نظیر معرفی کنند. اما از طرف دیگر، جامعه خیلی مطلع نیست. چون ساختمانی ساخته شده است و تا زمانی که این زلزله نیاید، چیزی مشخص نمی‌شود. وقتی هم زلزله می‌آید، اولین چیزی که به ذهن می‌رسد، به سراغ مدرسه‌های تخریب‌شده می‌رود. مثلاً وقتی گفته می‌شود در زلزله کرمانشاه ۷۸ مدرسه تخریب شده و غیرقابل استفاده‌اند، بلافاصله برای همه این سؤال از سازمان نوسازی پیش می‌آید که شما چطور این مدرسه‌ها را ساختید که تخریب شد. غافل از اینکه مدرسه‌هایی که در زلزله کرمانشاه آسیب دیدند، مدرسه‌هایی بودند که از قبل در فهرست تخریب و بازسازی بودند و به علت کمبود منابع ساخته نشدند. اطلاع‌رسانی ما جامعه محدودی را در بر گرفته است. باید همان‌طور که با جامعه خیرین روابط خود را گسترش دادیم و نتایج آن را هم می‌بینیم، با بخش‌های مختلف جامعه در جهت اطلاع‌رسانی گسترش دهیم. شما طرح آجر به آجر را شنیده‌اید، ولی ممکن است طرح مجتمع حیات طیبه دکتر نصیری را که در منطقه ۱۰ تهران ساخته‌ایم، نشنیده باشید؛ پروژه‌ای با حدود ۱۲ هزار متر مربع زیربنا با همه مسائلی که در ذهن هاست، در این مجتمع پیاده شده است».

نیمی از زیرنظام را اجرا کرده‌ایم

رخشانی مهر در پایان این گفت‌وگو، در پاسخ به این پرسش که چند درصد از مفاد سند تحول بنیادین در بخش فضا و تجهیزات را عملی کرده‌اند، تصریح کرد: «ما توانسته‌ایم حدود نیمی از مفاد زیرنظام فضا و تجهیزات و سند تحول را پیاده و عملی کنیم و با ارائه شاخص‌های مشخص، در جلسه شورای عالی آموزش و پرورش، آن را ترسیم کردیم. زیرنظام فضا و تجهیزات بسیار خوب نوشته شده و کاملاً اجرایی و عملیاتی است».

با مدیریت سبز فکر نکرده‌اند. تنها دستگاہی که رفته فکر کرده و آن‌ها را روی کاغذ آورده و در رابطه با مدیریت سبز در نوسازی مدرسه‌ها منتشر کرده است، سازمان نوسازی مدارس بوده است. اولین نشریات مربوط به مدیریت سبز که شامل هفت سرفصل است با عنوان‌های آب، پسماند، آلودگی، مواد و مصالح، انرژی، کیفیت محیط داخلی، مدیریت و سایت، برای اولین بار در کشور منتشر شده و در مورد مکان‌یابی راهنمای بسیار خوبی است، چون ما معمولاً مورد انتقادیم که در مکان‌یابی مدرسه‌ها دقت نمی‌کنیم».

۵/۲ متر مربع برای هر دانش‌آموز

وی در پاسخ به پرسش ما درباره میانگین کنونی فضای آموزشی کشور، گفت: «بر اساس برنامه زیرنظام سند تحول، سرانه استاندارد یا مطلوب در کشور ۸/۴ متر مربع به ازای هر دانش‌آموز است، در حالی که میانگین فضای آموزشی کشور در حال حاضر ۵/۲ متر مربع است. یعنی ما الان به ازای هر دانش‌آموز ۵/۲ متر مربع فضا در اختیار داریم که حدوداً ۳/۲ متر مربع نسبت به سرانه مطلوب فاصله داریم. البته هستند استان‌هایی که از سرانه مطلوب یا بالاتر هستند یا به آن نزدیک هستند؛ مانند استان‌های ایلام و یزد. این‌ها استان‌هایی هستند که به سرانه مطلوب نزدیک هستند. حدود ۸ استان کشور نیز زیر میانگین هستند که بین آن‌ها استان البرز آخر و در رتبه ۳۱ است. استان سیستان و بلوچستان سی‌ام است و قبل از آن‌ها آذربایجان غربی و تهران، قم، خوزستان و گلستان هستند».

۱۲/۵ درصد فضا نیازمند مقاوم‌سازی

«در بحث تخریب و بازسازی هم ۱۹/۵ درصد فضاهای آموزشی ما نیازمند تخریب، بازسازی یا مقاوم‌سازی هستند که ۱۲/۵ درصد فضاها مقاوم‌سازی می‌خواهند. یعنی حفظ شود و در برابر زلزله مقاوم باشد و ۷ درصد فضاها نیز نیازمند تخریب هستند. یعنی نمی‌شود دیگر از آن‌ها استفاده کرد و باید تخریب کرد و به جای آن‌ها مدرسه جدید ساخت. آمار نسبت به سال ۸۵ به شدت کاهش یافته است، ولی هنوز هم باید کار کرد».

معضل نگهداری فضاهای آموزشی

رخشانی مهر درباره کم‌وکیف نگهداری فضاهای آموزشی گفت: «نگهداری فضاهای آموزشی موضوع بسیار مهمی است که در آموزش و پرورش خیلی کم به آن توجه شده است. برنامه زیرنظام فضا و تجهیزات براساس سند تحول بنیادین مفصل به آن پرداخته و کار کرده است. گفته است که نگهداری و تعمیرات جزئی بر عهده آموزش و پرورش و تعمیرات اساسی بر عهده سازمان نوسازی است. در اینجا دو نکته مطرح است. اول اینکه ما کارشناس نگهداری را که باید نیروی متخصص باشد، در ادارات و مناطق آموزش و پرورش نداریم. نبود نیروی تخصصی مربوط به نگهداری مدرسه‌ها باعث شده است ما در این حوزه غفلت کنیم و اتفاقاتی بیفتد که ناخوشایند باشد».



برای دیدن عکس‌های این مجتمع، اسکن کنید.

پی‌نوشت
۱. نشریه ۶۹۷ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور با عنوان «ضوابط طراحی ساختمان‌های آموزشی»، اصول و ضوابط طراحی معماری همسایه مدارس ابتدایی و متوسطه دوره اول و دوم، هم‌چنین ضوابط مکان‌یابی شهری مدارس ابتدایی و متوسطه به عنوان یک دستورالعمل مورد استفاده برنامه‌ریزان، کارشناسان، طراحان و مهندسان ذی‌ربط قرار می‌دهد.